

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертацію Гюльхан Юлії Борисівни
«Витоки та еволюційні трансформації української ментальності»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 033 Філософія

Актуальність представленої теми дисертаційного дослідження зумовлена насамперед необхідністю філософського осмислення української ментальності. Потрібно зазначити, що в сучасному світі культура, історія та нація тісно пов'язані з національним характером та національною ментальністю. Звернення до національної ментальності дає змогу усвідомити ті виміри людського буття, які мають витoki в духовних особливостях народу та закладені ще у далекій давнині, та ті, які мають прояви в сучасному суспільстві. Тому сьогодні актуальним є дослідження витоків формування сутнісних характеристик української ментальності та її еволюційних трансформацій саме у філософській площині.

В дисертаційному дослідженні Гюльхан Юлія має на меті філософський аналіз витоків формування сутнісних характеристик української національної ментальності та її еволюційних трансформацій у сучасному суспільстві.

Авторка роботи уточнила визначення понять «ментальність», «менталітет», «національна ментальність», «українська ментальність» у сучасному філософському дискурсі та дала авторське визначення поняття «українська ментальність», під яким вона розуміє соціокультурний феномен, у якому життєві сенси (цінності) народу становлять моделюючу специфічну домінуючу його світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння та взаємодію зі світом. В роботі підкреслюється, що феномен національної ментальності відображає певний ціннісно-духовний стан народу, який формується унаслідок історично тривалого і досить стійкого впливу різних чинників і обставин. Але суспільні, соціокультурні перетворення, безумовно, впливають на закладені в структурі національної ментальності базові уявлення, ціннісні пріоритети, однак архетипи, традиції практично залишаються незмінними. Гюльхан Юлія проаналізувала розвиток уявлень про ментальність у спадщині зарубіжних та вітчизняних філософів та виокремила найбільш значимі ідеї та розробки: ідея ментальності як

прояв «божественного» начала людини (Г. Сковорода, П. Юркевич); теорія та методологія функціонування ментальності та відображення ментальних стереотипів у національній культурі (Д. Чижевський); ідея домінанти любові, втіленої в категорії «серце», у людській свідомості, ментальності, житті (Д. Юркевич); проблема генези української ментальності в історичній ретроспективі (М. Костомаров).

В новизні авторка також зазначила, що феномен національної ментальності є соціокультурним феноменом, який сформувався унаслідок історично тривалого і досить стійкого впливу різних чинників і обставин (геополітичних, суспільних, природно-географічних, культурних, етнічних, соціально-економічних, релігійних та ін.). Окрему увагу в роботі приділено архітектоніці ментальності. Аналіз ключових елементів і пластів в архітектоніці ментальності заслуговують на особливу увагу.

Досить повно в роботі висвітлено аксіологічний аспект формування української ментальності. Зазначено, що в українській національній ментальності цінність свободи набула архетипічного статусу, тому що вона проходить крізь всю українську культуру та історію. Архетип свободи в українській ментальності мав онтологічні підстави в козацьких структурах, у досвіді місцевого самоврядування, у військовій практиці, та має досі онтологічні підстави в практиках політичного, економічного та соціокультурного життя сучасного українського суспільства.

Грунтовно розкрито роль стереотипів та архетипів у функціонуванні національної ментальності, які позначаються на поведінці людей, впливають на світосприйняття, надають специфічні риси інтерпретації людиною навколишнього світу. Зокрема, Гюльхан Юлією проаналізовані такі архетипи української ментальності, як «Природа», «Дім», «Слово», «Воїн». Також авторка проаналізувала основні фактори, що впливають на формування національної ментальності, як: геополітичні (складне геополітичне становище України, пов'язане із перебуванням у центрі постійної боротьби різних державно-політичних сил); суспільно-політичні (запорізьке козацтво як зразок демократичного суспільства, тривале панування автократичних, тоталітарних

режимів); історично-суспільні (постійне прагнення звільнитися від деспотизму); етнічні (поліетнічність соціальної структури українського суспільства), які сприяли становленню суттєвих рис української ментальності. Результатом виконання сьомого завдання стало філософське осмислення особливостей еволюційних трансформацій української ментальності в сучасному українському суспільстві, які відображають складні зміни в способах мислення, цінностях, стереотипах та поведінці українців під впливом глобалізаційних процесів, інформаційного суспільства та нових історичних процесів, пов'язаних, зокрема, з російсько-українською війною. В умовах соціально-політичних, економічних та духовно-культурних трансформацій, що відбуваються з різною інтенсивністю та мають відповідні наслідки для сучасного українського суспільства, змінюється і українська національна ментальність, в яких виявляється «душа народу», загальновизнані цінності, особливості світобачення, культурні ідеали та устремління. Цей процес не є статичним, він продовжується та змінюється відповідно до сучасних тенденцій і викликів та потребує подальшого філософського пізнання.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи філософського дослідження української ментальності» досліджено генезис та проведено експлікацію понять «ментальність», «менталітет», «національна ментальність», «українська ментальність»; проаналізовано ретроспективу розвитку філософських поглядів про ментальність.

У другому розділі «Витоки і передумови формування української ментальності» показано сутнісні елементи національної ментальності з погляду онтології, досліджено аксіологічний аспект формування української ментальності та архетипи української ментальності.

У третьому розділі дисертації «Еволюційні трансформації української ментальності у контексті нових історичних процесів» експліковано особливості еволюційних трансформації української ментальності та показано ціннісні зрушення української ментальності в умовах нових історичних процесів.

Уваги заслуговують теоретичні основи дослідження, котрі обумовлено філософськими, культурологічними, соціологічними концепціями дослідників української ментальності.

Для вирішення мети та відповідних завдань у дослідженні застосовано комплекс взаємопов'язаних методів та підходів. Під час роботи автором були застосовані загальнонаукові та філософські методи: аналіз і синтез понять і категорій, метод сходження від абстрактного до конкретного, метод узагальнення та описовий метод, що дало змогу визначити зміст поняття «українська ментальність» та її сутнісні характеристики. Також у кваліфікаційній роботі було використано такі підходи: системний, історико-філософський, феноменологічний.

Структура наукового дослідження чітко визначена та обґрунтована, всі її елементи узгоджені між собою. Джерельна база роботи свідчить про ґрунтовність теоретичного осмислення об'єкта та предмета дослідження. Зокрема, у дисертації список використаних джерел містить 191 найменування, з них 43 – іноземними мовами, що свідчить про ретельний науковий аналіз заявленої теми. Дисертація є самостійною науковою працею, де висвітлені власні розробки та ідеї авторки. Робота містить теоретичні та методичні положення, а також висновки, сформульовані власне дисертанткою. Використані в дисертації ідеї, положення та концепції інших авторів мають відповідні посилання і застосовувалися лише для посилення аргументації та підкріплення власних ідей. Опубліковані праці Гюльхан Ю.Б. у наукових фахових виданнях засвідчують повноту викладу основних результатів дисертації.

Дисертаційне дослідження є частиною наукової теми кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» «Розвиток творчої особистості в сучасному соціально-філософському пізнанні» (реєстраційний номер 0122U000076).

Оцінюючи в цілому роботу Гюльхан Ю. Б. загалом позитивно, однак, деякі положення і твердження викликають ряд дискусійних і полемічних запитань.

1. У контексті визначення ментальності Ви застосовуєте поняття «світосприйняття». Яке змістовне наповнення цього поняття у Вашій дисертації?

2. Хотілося б уточнити, як розкривається символіка концептів «Природа», «Дім», «Слово», «Воїн» в духовному житті українського народу.

Висновок: дисертаційна робота на тему «Витоки та еволюційні трансформації української ментальності» є оригінальним, завершеним дослідженням, виконане на високому теоретичному і методологічному рівні і має практичну цінність. У дисертаційній роботі Гюльхан Ю. Б. продемонстровано науково обґрунтовані результати, кваліфіковано виконано всі поставлені наукові завдання, показано володіння методологією наукових досліджень щодо продукування результатів, пов'язаних із новизною та практичною значущістю. Кваліфікаційна наукова праця відповідає чинним вимогам п. п. 6, 7, 8, 11 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Вважаю, що Гюльхан Юлія Борисівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 033 Філософія.

Рецензент:

Доктор філософських наук,
доцент, доцент кафедри
філософії, соціології та менеджменту
соціокультурної діяльності
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

Зоя АТАМАНЮК

ДЕПАРТАМЕНТ ЗАКЛАДУ
ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНЬСЬКОГО
10 «02» Кв. Тчл 2024р.
ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу кадрів